TİDİSAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

**1402-Ankara Savaşı ve Seğirdimleri
(Unutulan Bir Aydından Katkılarla)**

**1402-Ankara War and Its Repercussions
(With Contributions from a Forgotten
Intellectual)**

Sinan ÇAYA*

Geliş/Submitted: 17.10.2021
Kabul/Accepted: 24.12.2021
Yayın/Published: 27.12.2021

Citation / Atıf

Çaya, S. (2021). 1402-Ankara Savaşı ve Seğirdimleri (Unutulan Bir Aydından Katkılarla). *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (31), 253-273.

Çaya, S. (2021). 1402-Ankara War and Its Repercussions (With Contributions from a Forgotten Intellectual). *The Journal of Turk & Islam World Social Studies*, 8 (31), 253-273.

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Article Information:

Research Article

10.29228/TIDSAD.53871

This article was checked by Intihal.net. Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.
This article is under the Creative Commons license. Bu makale Creative Commons lisansı altındadır.

*Doç. Dr., İstinye Üniversitesi, sinacaya@hotmail.com

TİİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

1402-Ankara Savaşı ve Seğirdimleri (Unutulan Bir Aydından Katkılarla)¹

1402-Ankara War and Its Repercussions (With Contributions from a Forgotten Intellectual)

Doç. Dr. Sinan ÇAYA

Öz: Metodolojik anlamda kavramsal ve kaynak taramasından beslenen bu tarihsel sosyoloji çalışmasında; 1402 tarihinde Ankara'nın Çubuk ovasında Emir Timur ile Osmanlı Sultanı I. Beyazıt arasında vuku bulan savaş ele alınmıştır. Olayın tarihte ne kadar önemli bir dönüm noktası olduğu, sonradan belirecek yakın ve uzak sonuçlarının ışığında iyice anlaşılmıştır. Batılı tarihçiler dahi olaya ilgi beslerler. Bu savaşta, ziyadesiyle mağrur ve gururlu olduğu bilinen padişah Beyazıt rakibine esir düşüp esarette üzüntüden vefat etmiştir. {Zayıf bir söylentiye göre yüzük taşıdaki siyanür tuzuyla intihar (özkıyım) yolunu seçmiştir}.Balkanlar'daki başarıların yanında Anadolu beyliklerinin ezici çoğunluğunu da kendisine bağlamış iken; birden gelişen bu yeni durum karşısında, Osmanlı açısından, olanca emekler suya düşmüştür! Beylikler tekrar bağımsız olmuşlar, şehzadeleri ise birbirlerine düşmüşlerdir. Kardeşlerden Çelebi Mehmed'in galip gelip devleti tekrardan çekip çevirmesine kadar on yıl zaman kaybedilmiştir. Bir yandan da; tomurcuklanma evresindeki merkezî yapılanmaya kafa tutmak; âdetâ özendirici hâle gelmiştir. Şeyh Bedreddin isyanı bile ilgili kargaşanın bir uzantısı olarak değerlendirilebilir; zira o, kardeş Musa Çelebi'nin kazaskeriydi. Çelebi Mehmed'in ardılı II. Murad dahi, döneminin başlarında iki ayrı şehzâde Mustafa ile uğraşmak gâilesi yaşamıştır.²

Anahtar Kelimeler: Yıldırım Beyazıt, Timurlenk, Ankara Savaşı, beylikler, şehzâdeler.

Abstract: In this study of historical sociology, which is of conceptual nature based on literature survey; the battle between Tamerlane and the Ottoman ruler Bayezid the Thunderbolt which revolved in Çubuk-plain in the proximity of Ankara in 1402; is taken into consideration. The immediate and later con-

¹ "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

² Makalede; iktibaslar (alıntılar) dışında doğrudan değinme hallerinde "Bayezid" yahut "Bayazıt" yerine; Türkçe'de yerleşmiş bulunan "Beyazıt" versiyonunu tercih edilmiştir. Başlıkta anılan "unutulan aydın", EK kısmında ilgili bilgilerin verileceği Zühtü Feran adlı Frankafon (Fransızca'yı iyi kullanan) yazardır.

sequences of the battle verify its significance as an important turning point in history. Even occidental history-writers are concerned about this happening. In this battle, Sultan Bayezid, who had been known as an extremely arrogant and proud personality; ended up as a war in the hands of his rival and eventually died of grief, during his captivity (A weak hearsay would claim his suicide by swallowing the cyanide salt concealed under his ring-stone). Having gained immense success in the Balkans while subduing the crushing majority of the Anatolian principalities already; with the sudden emergence of this new development; the entire previous efforts of the Ottomans proved to be futile. The Anatolian principalities regained independence while the late sultan's sons (princes) took arms against one another. An entire decade got lost until one of the brothers, Çelebi Mehmed, took the upper hand over his rival-brothers, pulling the state together. On the other hand, menacing the burgeoning central government almost became a "rule of thumb" worth of emulation. The revolt of Sheikh Bedreddin may be taken as an extension of the involved chaotic situation, as well; since he used to be the highest religious clergy of brother-Musa. Even Çelebi Mehmed's successor Murad the Second experienced the problem of confrontation with two different Prince-Mustafas, in the beginning of his reign.³

Keywords: Bayezid the Thunderbolt / Yıldırım Bayazid 1er "la Foudre"; Tamerlane; Angora War; principalities; Ottoman princes.

GİRİŞ

Avrupa için bir talih; Bayazid ile Timur gibi iki rakip cihangirin, eş zamanlı olarak ortaya çıkmalarıdır. Eşit derecede başarılarla parlamış bu iki hükümdar müşterek bir hudut çizgisine ulaştıklarında; artık aralarında bir harbin patlak vermesi için, yalnızca bir bahane lâzım geliyordu. Bazı feodal beylerin sadakatlerinde dengesiz kalmaları ⁽⁴⁾, bu bahaneyi temin etmiştir. Böylelikle iki hükümdar olanca kuvvetleriyle (kendilerine katılanları da toparlayarak) birbirleri üzerine yürüdüler. 20 Temmuz 1402'de Ancyre [Ankara] yakınında karşı karşıya kaldılar. Emsalsiz güzellikte ordulara sahiptiler. Metalik ışıltılarla parlayan silâhların renk cümbüşü, çeşit çeşit üniforma görüntüleri, Hind menşeli [Timur'un getirttiği] filler; tam bir geçit resmi unsurlarını sergiliyordu {Roux 2000: 244'den özet (Bölüm: *Le Cataclysm Timouride*, Alt-bölüm: *La Bataille d'Ankara*)}.

³ Within the article; quotations left aside; "Beyazıt"-version of the involved proper name is preferred in direct references; "Bayezid" or "Bayazıt" variants. The "forgotten intellectual" mentioned in the title (headline) of the article is the Francophone (Französisch schreibend) author Zühtü Feran, about whom related information is provided in the APPENDIX section.

⁴ Burada bazı Anadolu beylerinin Osmanlı yerine Timur devletinin korumacılığını tercihlerine bir gönderme var. Aslında bu noktada bir mütekabiliyet söz konusudur. Önceden Timur'a bağlı kumandanların da (Ahmed Celâyir ve Kara Yûsuf) aksine gelip Beyazıt'a sığındıkları tarihlerde kaydedilmiştir. Bazı "vassalların" (himaye edilen) böylece taraf değiştirmeleri; "süzeren" (hima edici) konumundaki bu iki hükümdarı birbirlerine karşı "kızıştırmıştır".

RESİM. *Niğbolu*'nun muzaffer kumandanı at binmiş! (aktaran: Zühtü Feran 1996).

Muharebe sabah dokuz sularında başlayıp karanlık çökene kadar sürdü. Yeniçeriler de iyi savaştı Osmanlı hizmetine girmiş bulunan Prens Etienne emrindeki Hristiyan Sırp askerler de. Ancak, Anadolu'dan toplanmış Müslüman Türk birlikler; eski emirlerinin şu anda bulundukları kampa kayıverdiler! Yürekleri; daha Asyalı gözüken orduya ısınmıştı daha şimdiden Avrupalı addettikleri kuvvetlere [Osmanlı] nazaran. [Ünlü Türkiyatçı Roux böyle ilginç bir tespitte bulunmuş!]. Güneş ağaç tepelerinde ⁽⁵⁾gözükmez hâle geldiğinde Osmanlı tarafı mağlûp olmuş ve padişahları esir alınmıştı. Birkaç ay içinde kahrından vefat etti. Rakibi onu merasimle Bursa'ya defnettirdi. Kendisini artık evrensel hükümdar gören Timur [Anadolu'yu dağıtmanın ardından] Semerkand'a dönmüştür. [İspanya Krallığı'nın öncülü] Kastilya Krallığı'nın [ziyaretçi] elçisi Ruy Gonzalès de Clavijo'nun kaydettiğine göre çok görkemli törenlerle karşılanmıştır. Esasen son senelerinde zalimliğinde biraz yumuşama sergilemiş, onca yakıp yıkmının ardından biraz da yapma faaliyeti ortaya koymuştur (Roux 2000: 245).

Taht mücadelesinde Çelebi Mehmet; önce kardeşi İsa'yı sonra Musa'yı yendi. Her ikisini de öldürttü. Şehzâde Musa ise daha önceden Şehzâde Süleyman'ı Edirne'de ortadan kaldırtmış idi (Dijital Tarih Blogu: *Takvim*).

⁵ Millî Mücadele'de bile *bozkır* diye nitelenen Ankara havalisinin *Yıldırım Beyazıt* döneminde ormanlık olduğu ve bu ormanları ilk defa *Timur*'un tahrip ettiği söylenmiştir. Hele *Beynam Ormanı*'nin muhakkak ki o günlerden bir kalıntı hükmünde bulunduğu, hattâ *Timur*'un ordusuyla birlikte Anadolu'ya getirdiği fillerini orada sakladığı söz konusu edilmiştir.

Le sultan Bayezid prisonnier de Tamerlan

RESİM. Timur'u, esiri Yıldırım Beyazıt'ı ziyaret ederken betimleyen bir tablo (akt. Vatin 1996).

Zühtü Feran'ın Fransızca Metinlerinden Seçilmiş Ayrıntılar

Timur Anadolu'ya çok esaslı kuvvetler yığmış idi. Bizans kaynaklarına göre ordu mevcudu sekiz yüz bin idi. Niğbolu'da esir edilip Beyazıt'ın yanında tutulan genç Alman seyis Schiltberger'in göz şahitliğine göre altı yüz bin piyadesi vardı. Her iki rakam da mübalâğadır. Türk kaynaklar; Timur ordusunun mevcudunun yüz elli bini aşmadığını onaylar. Beyazıt'ın ordusuna gelince; Bizanslı kaynaklar ona yüz elli bin mevcudu yakıştırsalar da, aslında seksen bini geçmez. Her halükârda sayı üstünlüğü Timur tarafındadır. Genelde güç dengesi de Moğol tarafından yanadır. Bundan başka süvari asker niteliği de Timur'dan yanaydı. Moğol atlı askeri; sadece hücumda değil, aynı zamanda düşmanı kovalamakta harikulâde mâhir idi. Savaşın Osmanlı tarafında bir ricattan bozguna dönüşmesi o atlıların yüzündendir (Feran 1966: 137).

Ayrıca Timur'un ordusu daha örgütlü ve disiplinli ve daha iyi güdülenmiş idi. Timur'un keskin askerî dehası da cabasıydı! Timur, insan sarrafı özelliğiyle askerine de çok yakındı. Askerin ilgisine, hissiyatına, tutkusuna çok iyi hitap ederdi. Her şeyden önce; bu muharebe öncesinde onlara yedi yıllık ücretlerini peşinen ödemişti. Rütbe ve ferdî başarıya göre mükemmel işleyen bir sıralı ödül sistemi de ihdas etmiş idi (Feran 1966: 138).

Bundan başka emir; dervişlerini arada gezdirerek ordunun moral-maneviyat seviyesini yükseltiyordu. Onların bir telkini de baştaki adamın adıyla müsemma, "Allah'ın takdiriyle yenilmez bir cengâver" olduğuydu [*Timur* ve türevleri (*Temür*, *Temir*, *Tömör*) Türkçe *demir* kelimesinin Moğol lisanındaki karşılıklarıdır. Timurlenk ibâresindeki "Lenk" ise onun bacağına aksaklığını belirten bir nitelemedir]. Emir'in hasım tarafın içine

yerleştirdiği çok etkin bir casusluk ve karşı-casusluk teşkilâtı da çalışmasını yürütüyordu (a.g.e.).

Bütün bu sayılan avantajlara rağmen; Beyazıt, Moğol ordusunun hakkından geleceğine inanıyordu. Beyazıt'ın fikrine göre; kendi ordusunun sayıca daha küçük olsa da daha vasıflı bir kuvvet idi. Eğitim ve disiplin bakımından fevkalâde durumdaydı. O günlerde Yeniçeriler; hem de haklı olarak; en iyi birlik addediliyorlardı. Beyazıt, emrindeki Sırplar'ın bağlılığından da adamakıllı emin idi (a.g.e.).

Beyazıt muhtemel yağma teşebbüslerine karşı çok sert bir tutum sergilerdi ve bu yüzden askerin arasında bir gayrı-memnunluk vardı ama onun bu hoşnutsuzluğa dair bir bilgisi yoktu. Askere ödeme mevzuunda eli sıkı davranmasının dehşetengiz zararının da farkında değildi. Bir Türk vakanüvisin naklettiğine göre; paşalardan biri demiş ki akçeleri dağıtmak istemiyor çünkü şimdiden sikkelerin bir yerinde Timur'un tuğrası gözüküyor. Neferler de kendilerine göre imâlar üstünden aynı konuya değinmişlerdir. Aynı vakanüvistin dediğine göre bir akşam Beyazıt bal yemek ister; fakat gece vakti hem bal arıları hem yaban arıları kovanlara dışkıladıklarından temiz bal bulunamaz. Ertesi sabah sipahi grupları sultana bir tabak arı dışkı bal gönderip yanına bir not ilâştirmişler: "Bal gece yenmez çünkü arı b*kuyla pislenmiştir. Kasalarda kilitli sikkeler de aynen bal gibidir. Felâket ânı gelip çatığında işe yaramazlar artık" (a.g.e.).

Nihayet "28 Temmuz 1402 Cuma günü iki ordu ısrarlı ve kanlı bir meydan muharebesine tutuştular (Feran 1966: 139).

Timur'un dört oğlu ve beş torunu Tatar-Moğol ordusunda; Beyazıt'ın beş oğlu da Osmanlı ordusunda çeşitli komuta pozisyonlarında yer almışlardı. Moğol ordusunda boru sesleri, Osmanlı tarafında davul sedaları duyuluyordu. Babası Miranşah emrinde sağ kanadın öncülerine kumanda eden Mirza-Ebubekir; Osmanlı ordusunun artçılarına hışımla saldırdı. Osmanlı'nın elindeki Sırp askerler büyük bir cesaret gösteriyorlardı. Sol kanatta yer almışlardı (a.g.e.).

Sağ kanattaki Aydınoğulları, eski beylerini Moğol-Tatar ordusunda görüp tanıyınca gidip onlara katıldılar. Saruhan, Menteşe, Karaman oğulları ile; önceden casusların ayarttığı Tatar asıllı muharipler de onları izlediler (a.g.e.).

Sırplar merkezde vuruşan Beyazıt ve yakın maiyetinden ayrı düşmüşlerdi bile. Bu esnada reisleri Cesur-Etienne, ağır silâhlı atlılarından oluşan bir kordonun başında Moğol ordusu içinden bir yarma harekâtı gerçekleştirip sultanına ulaştı. Bu pahalıya mâl'olmuş bir teşebbüstü ve ardında belli sayıda askerini fedâ eylemişti. Hemen oracıkta Beyazıt'a, şimdi kaçma zamanı geldiğini telkin etti (Feran 1966: 140).

Beyazıt bu öğüdü öfke ile reddetti. On bin Yeniçerisinin başında kahramanca atılıp bir tepenin yamacına konuşlandı Etienne, muharebenin kaybedildiğini ve artık sultanı kurtarmanın mümkün olamayacağını birden idrak etti. Büyük oğul Süleyman Çelebi'nin ricat yolunu koruyup kolaylaştıracak tertibatı aldı. Başvezir Ali Paşa, Yeniçeri ağası Hasan Bey, subaşı Avni Bey yüklenerek şehzadeyi kargaşalı ortamdan koparıp aldılar. Hep beraber batı cihetinde kaçmaya koyuldular. Gide gide en nihayet bir sahile varılabilirdi belki. Amasyalı cengâverler ise sancakbeyleri Mehmed Çelebi'yi ortalarına alarak atlarını dört nala doğu istikametinde sürdüler (a.g.e.).

Beyazıt; vezirleri, emirleri, sağ ve sol kanatlardaki kuvvetleri ve hattâ merkezdeki bir kısım unsurları tarafından terk edilmiş bir vaziyette; sırf Kapıkulu çekirdek askerine (Yeniçeri) yaslanarak uzunca zaman gelen saldırıları geri püskürtmeye çalıştı. Müthiş yararlıklar sergiledi! Ancak yazgısı, şecaatinden üstündü. Bir yandan Temmuz sıcağı, bir yandan susuzluk da bindirince; Yeniçerilerinin kimisi bitkinlikten yere yığıldı kimisi Tatar kılıçları altında can verdi (a.g.e.).

Ancak akşam sularına doğru sultan, Minnetbey'in kaçış ısrarını olumlu karşıladı. Ancak bu arada bindiği at tökezleyince Timur'un kumandanlarından (ve Cengiz Han soyundan) Çağatay beyi Mahmud Han tarafından yakalandı. Esir alındı. Kendisiyle birlikte oğlu Musa ve bazı ileri gelenler (Minnetbey, Ali Bey, Firuz Bey, kızlar ağası, [Anadolu] beylerbeyi Timurtaş Paşa ile oğlu Yahşi Bey) da Emir Timur'un eline geçtiler (Feran 1966: 141).

Süleyman, Mehmet ve İsa çelebiler ise kaçmayı başardılar. Mustafa Çelebi âdetâ ortadan kayboldu ve âkıbeti hakkında bir bilgi alınamadı. Beyazıt, Timurlenk'in huzuruna çıkartıldı. Bizanslı tarihçi Doukas'a göre muzaffer emir o sırada oğullarından birisiyle satranç oynamakta idi. Beyazıt çadırın eşiğinde belirdiği sırada rok yapmıştı [Şah ile kaleyi takas ederek şahı koruma hamlesi]. Oğul [hınzırca] bir muziplik yatı ve Osmanlı sultanının da tahtı, kulede bir mahpusluk hücresi ile trampa yaptığına dair bir cümle mırıldandı. Böylece ona babası Timur tarafından bundan böyle "Şah Rok" lâkabı uygun görüldü (a.g.e.).

Timur, toz içinde ve tartaklanmış haldeki Yıldırım Beyazıt'a iyilikle muamele etti. Yanına oturmaya buyur etti. Sohbet etti. İçinde maiyetiyle birlikte barınması için üç adet güzel güzel otağ verdi. Hayatının emniyette olduğuna dair yemin etti ayrıca. Sâbık Osmanlı sultanı, oğulları hakkında istedi ve onların esaretini aynı mahalde paylaşmalarını arzu etti. Haberciler seferber edildi. Sadece Musa Çelebi bulundu. Bir onur esvabı üstüne giydirilmiş olarak huzura getirildi (Feran 1966: 142).

Timur'un önemli komutanlarından Hasan Berlas ile daha önceden Beyazıt'a elçilik göreviyle ulaşmış olan Çempay Gede, şeref misafirinin muhafız biriminin başına getirildiler (a.g.e.). İşte kaderin bir cilvesi: Sür'at gösterilerinin, hürriyetin, fırtınaların rumuzu sayılan Beyazıt; hareketsiz şartlarda; kanadı kesilmiş ve kafesinin parmaklıklarına vura vura göğsünü kanatmış bir şahin misâli ölüm saatine yaklaşıyordu.

Beyazıt'ın bazı lâğımcı (istihkâm) ekiplerince gece boyunca çadırına kadar kazılmış bir tünelden kaçırılma teşebbüsü sabah ortaya çıkınca Timur'un tavrı değişir, sertleşir. Gerek bu yeni muamele tarzından ve gerek Türk kaynaklarındaki bazı yorum ve tercüme hatâlarından dolayı, Beyazıt'ın bir kafese kapatıldığı şayiası ortaya çıkmıştır. Halbuki ne görgü şahidi Bavyeralı seyis Shlitberger; ne (bir tanesi hariç) Bizanslı tarihçiler ne de özellikle doğru tarihçiler; böyle bir kafes içinde mahpusluktan bahsetmezler (a.g.e.).

Bir Osmanlı tarihçisi, Beyazıt'ın iki beygir arasında bir kafes hissi veren bir tahterevan içinde oradan oraya taşınması yüzünden böyle bir rivayetin ortaya çıktığından bahseder. Ölüm 8 Mart 1403'de Akşehir'de iken, beyin kanamasından gerçekleşir. Timur oğlu Musa ile onun cenazesini Bursa'ya gönderir. Emir Timur'un ölümü ise 18 Şubat 1405'te vuku bulur (a.g.e.).

Savaşın Yakın ve Daha İleri Tarihlerle Akan Kimi Sonuçları

En yakın ve dolaysız bir sonuç, Anadolu birliğinin neredeyse sağlanmış gibiyken tekrar bozulmasıdır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin büyük yara alması, yıllar sürecektir (1402-1413 arası) bir fetret (kargaşa) yaşaması söz konusudur. Yıldırım Beyazıt'ın oğulları; taht için aralarında kapıştılar. Sonunda Mehmet Çelebi galip gelerek bozulan birliği yeniden tesis etti. Ancak onun ardılı II. Murad dönemine taşan iki önemli olay daha meydana geldi ki birazdan ele alınacaktır. Dört gün sonra Timur'un 19 yaşındaki en gözde torunu Mun

Ankara Savaşı'nın, tesirleri uzaklara varacak mühim bir neticesi; Osmanlı padişahlarının olaydan ders alıp bir daha nikâh akdi yapmaktan kaçınmalarıdır. Yani kadınlarla beraberlikleri bundan böyle sadece kabaca cariye-efendi çerçevesinde devam eder. *İkbal, gözde, kadın efendi* hattâ oğlu tahta geçince *vâlîde* sultan gibi pâyeler haremde dağıtılsa dahi tam lûgat mânâsında nikâhlı zevce hükmünde değildir hiç birisi harem-i hümayunda. Öte yandan; yükselme devrinde, aşağıda bir İngiliz yazarın naklettiği bir istisna bulacağız:

Hürrem, [Kanunî] Süleyman'ı öyle mest etmişti ki —Osmanlı tarihinde bir padişahın ilgisinin tek bir kadına inhisar ettiği tek örnek — Hürrem en nihaî talebine kadar yürüdü: Nikâh! Bu istek, Süleyman'ı bile şaşırtmış olsa gerektir. Asırlardır hiçbir padişah nikâh kıymaz olmuştu. O meş'um zamandan beri: Atalarından birisinin nikâhlısının esir edilip bir istilâcının sofrasında çıplak vaziyette hizmete zorlandığı zamanlardan bu yana...Böyle bir aşağılanmanın tekrar vuku bulmaması için alışkanlık edilmişti nikâhtan uzak durmak (Barber 1973: 48).

Noel Barber'ın isim zikretmeden anlattığı olay Yıldırım Beyazıt'ın başına gelen hâldir. Anılan eş, Bayezit'in eşlerinden Olivera Despina (Sırp kralının kızkardeşi) olabilir; ancak bu noktada kesinleşmiş bilgi yoktur. Bizatihî nakledilen olayın kesinliği dahi tam tespit edilmiş değildir. Lâkin bir iddia mesabesinde kalsa dahi çok üzücüdür elbette...

Birinci Bayezid'in 1402'de Timurlenk tarafından ele geçirilmesi, sonradan esarete vefatı; oğulları arasında on sene kadar sürecektir bir çatışmayı tetiklediği gibi; Osmanlılar'ı kalıcı bir surette inkisara (travma) da uğratmıştır. Ondan sonra doğru düzgün asayiş ile iç barış daha fazla bir önem kesbetmiş ve sadâkat gerektirmiştir. Buna rağmen II. Bayezid'in saltanatının sonlarına doğru hem oğulları arasında hem de kendisi ile oğlu Selim arasında siyasî ve askerî sürtüşmelere mâni olunamamıştır. [Muhteşem] Süleyman kendisi de, döneminin sonlarına doğru, elinde kalan iki oğlu arasındaki mücadelede silâha başvurmuştur. Bunlardan Selim [II] şehzade Bayezid'e onun yardımıyla üstün gelmiştir. Bayezid Safevî idaresindeki İran'a kaçmışsa da Osmanlı Devleti'ne teslim edilip katledilmiştir. En önemlisi; bir padişahın vefatı; vârisleri arasında iç savaş tetikleyebiliyor; uygun şartlarda dış hasımlar da işe karışıyorlardı. Murad II 1421'de tahta çıktığında, Bizans, kardeşlerin taht iddialarını desteklemiş; 30 sene sonra çocuk-Mehmed'i [II] aynı yola tevessül etmesi için kışkırtmayı düşünmüştür (Bu da Bizans hesabına bir ihtiyatsızlık olarak tecelli edecektir). 1481'de bizat Mehmed II'nin vefatında; oğullar Bayezid [II] ile Cem birbirlerine karşı silahlanmışlardır. Mücadele, Cem'in yenilip Rodos'a kaçışıyla

yatışmıştır. Cem nihayet Roma'da batılı Hristiyan güçlerin elinde, Bayezid II'nin hep hesaba kattığı bir tehlike sıfatıyla yaşam sürdürmüş, 1495'deki ölümü ⁽⁶⁾ ile rekabet tamamen son bulmuştur (Vatin 1996: 14, Çev. Yazar).

RESİM. Timur'un şeceresinin devamı (akt. Roux). Torunlarından gökbilimci-hükümdar *Uluğ Bey* ile Hindistan'daki Türk devletini kuran *Bâbü'r Şah*, ayrı birer önemi haizdirler.

İlginç bir diğer husus şu olsa gerektir: Bütün bu fetret dönemi boyunca; Anadolu beylikleri âdetâ tekrar Selçuklular'ın son zamanlarını andıracak surette kaynaşırken; Balkanlar'da ele geçmiş topraklarda; (Eflak voyvodalığı hariç) Osmanlı'dan ayrılma istikametinde kayda değer bir toplu hareketlilik gözlenmez. Bu durum ise, çok şey ispat eder! Osmanlı'nın oralarda âdil, dürüst, teşkilâtçı ve ılımlı bir zihniyet içinde hükümfermâ olduğunun hamasî (epik) bir söylemden ziyade hakikat olduğunu perçinler. O dönemde Osmanlı'nın alternatif olabilecek bir diğer büyük güç (Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi) daha iyisini mi yapardı Balkanlı birimlere? Böyle bir farazî kıyaslama, bu meselenin tahlilini kolaylaştırır.

Buna rağmen, realist bir ölçüyü muhafaza için eklemek gerek: *Dr. Seyit Ali Kahraman*'ın yakın tarihli bir ekran sohbetinde değindiği gibi; *seferde bağda yediği üzümün parasını kütüğün üstüne bırakan* Osmanlı askeri imajı ise gerçekçilikten uzaklaşan bir güzellemedir; fazlaca romantiktir yani! Zira, o kadar da değil! Esasen savaştan maksat-murat hasmını tahriptir. (*Dr. Kahraman* bu itibarla hazar-sefer (barış-savaş) evreleri ikiliğini de ayrıca vurgulamıştır).

⁶ Burada Fransız tarihçinin "öldürülmesi" demesi daha isabetli olurdu; zira Şehzade Cem oralarda bir *tesemmüm* (zehirlenme) sonucu terk-i hayat etmiştir. Cenazesi de Bursa'ya kadar ulaştırılmıştır bahtsız şehzadenin. Avrupalı güçler onu elde tutmak için II. Bayezid'den düka altınları alıyorlardı habire. Anlaşılan odur ki, bir noktada, ilgili o çevreler, ünlü masaldaki gibi altın yumurtlayan tavuğun (Osmanlı hazinesi) içine birden nüfuz edip, sabırla azar azar "kazanmaktan" vazgeçtiler...

RESİM. Bizans'ın fethi öncesi Osmanlı'nın elindeki Balkan mntıkaları (Yaygınağ).

[Kısacası] “Timur darbesiyle Osmanlı Devleti Anadolu’da hemen hemen I. Murad devri başlarındaki sınırlarına çekilmiştir. Ancak bütünlüğünü koruyan Rumeli toprakları sayesinde bu zor dönem tekrar aşılmış ve yeniden toparlanma mümkün olabilmıştır Hayatta kalan altı oğlundan Süleyman, Îsâ, Mûsâ ve Mehmed çelebilerin saltanat mücadelesine giriştikleri; en küçük oğlu Kasım'ın ⁽⁷⁾ Süleyman Çelebi tarafından rehin bırakıldığı Bizans'ta kaldığı; Mustafa'nın ise “Düzmece” lâkabıyla özellikle II. Murad zamanında taht iddiası olarak ortaya çıktığı bilinmektedir (İnalcık, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Dijital Blogu).[Bu altı oğuldan başka Fatma adında bir kızı olduğu kaydedilmiştir (Portreleri, Biyografileri, Tuğraları ile Osmanlı Padişahları, t.y.) Şehzade Ertuğrul ise, çok daha öncesinde Çorum taraflarında Kadı Burhaneddin kuvvetlerince, çarpışmada vurulmuştur (1392) (Vikipedi)].

Tarihe “Düzmece Mustafa” diye Geçen Hâdise

Fetret Devri'nin bir ötelenmiş hesabı, Çelebi Mehmed'in oğlu II. Murad'ı bayağı uğraştırır. Emir Timur'un Semerkant'a götürdüğü Mustafa, “esircisi” ölünce serbest kalıp kendi topraklarına döner (1405). Mehmet Çelebi ile vuruşur, yenilir. Bir anlaşma gereği Bizans tarafından Limni adasına yollanır. Çelebi Mehmed ölüp genç II. Murad başa geçince Bizans'ta etkin bir siyasî hizip onu tahta sahip çıkması istikametinde kızııştır.

[Keşan yakınlarında] *Sazlıdere’de Murad’ın yolladığı paşası Mustafa’nın kuvvetiyle çarpışır. Bu arada gelen Mustafa’nın sahte bir kişi olduğu el altından etrafa yayılmıştır.*

⁷ Kasım'ın oğlu *Şehzâde Orhan* dünyaya gözünü Bizans'ta açmış, o memleketin hizmetine otomatikman girmiştir. Dr. Anapalı'nın bir ekran programında değindiği gibi; kuşatmada karşı tarafta yer almış; Fatih'in ordusuna karşı kılıç sallamıştır (“Kaderin cilvesi” onu; kendi kavminin ve dininin karşısına, *Samatya-Kumkapı* arası surların müdafii pozisyonunda bir kısım komutanı olarak çıkartıyor...).

Mustafa Çelebi, Ankara Savaşı'nda aldığı yarayı, karşı tarafa gösterir ve bağıırır:—“Biz, cennetmekân Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Mustafa'yız! Yeriniz elbet bizim yanımızdır. Kardeş kanı akmasına sebep olanlar yarın mahşerde ceza görecektir. Geli bize katılın! Bizi padişahınız bilin!” Bu şekilde ilk etapta kolayca başarı kazanır ve buna sevinir (Öztuna'dan özet 1970). [Mustafa'nın ilk ivmesini veren] bu yara izi onun karın bölgesindedir (Bahadıroğlu 2007: 64).

Mustafa, üstüne yapıştırılmak istenen “düzmece” (yalancı) suçlamasını boşa çıkartıp bir süre Rumeli bölgesinde hükümfermâ olursa da; II. Murad başa geçtiğinde bu yeni hükümdar ile başa çıkamaz. Murad, Foça'daki Ceneviz Podestasının (koloni) yöneticisinden; askerini Gelibolu'ya geçirmek üzere yardım edinir. Sonunda Mustafa Çelebi yenik düşer; kaçarsa da yakalanır. Edirne'de infaz edilir.

“Mustafa” Adlı Bir Diğer (Küçük) Şehzade

Yıldırım'ın oğlu Mustafa Çelebi'yi, II. Murad'ı çok uğraştıran diğer bir Şehzade Mustafa ile karıştırmamak lâzımdır. Burada yazılış sırasıyla Mustafa'ların ilki (Çelebi Mehmed'in kardeşi & dolayısıyla genç sultan Murad II'nin) amcasıdır. İkincisi ise {babaları Çelebi Mehmed'in sağlığında Hamideli (Isparta) sancakbeyliğine atadığı küçük oğlu & dolayısıyla genç sultan Murad II'nin} küçük kardeşidir. Çocuk yaştaki kardeş Mustafa'nın isyanı; o sırada hazırlığı yapılan kuşatmayı püskürtmek üzere Bizans kralı II. Manuel'in tahrikleri ve rakip bir-iki Anadolu beyliğinin çanak tutmasıyla, âniden ortaya çıkar.

O esnada II. Murad Tuna nehrinin kuzeyinde Avusturya-Macar-Venedik koalisyonu ile adamakıllı meşgul bulunuyordu. Karamanlılar'ın Hamid iline girmesi de, sancakbeyi çocuk şehzadeyi [yakın adamları üstünden] telkinlere açık bırakıyordu (Maksudoğlu'ndan özet 2001).

RESİM. Sultan II. Murad; SOL KAREDE *Nakkaş Osman*'ın çizgileriyle bir minyatürde (Akt: Armağan vd. 1996: 208) & SAĞ KAREDE bir ecnebi ressamın fırçasından temsil edildiği hâliyle (Yaygınağ)

Küçük Mustafa'nın isyanında Karamanoğlu kuvvetleriyle Germiyanoglu da gelerek onun yanında yer aldılar. Bu sırada henüz onüç yaşında bulunan şehzade Mustafa, giriştiği hareketin mânâsını idrak edecek durumda değildi. Ashında onu idare eden "veziri" [lâlası] Sarabdar İlyas Bey idi" Kuşattıkları Bursa'nın ileri gelenlerinden Ahî Yakub ile Ahî Hoşkadem elçi olarak şehzadenin karargâhına gittiler. Görüşmeleri Lâla İlyas üzerinden ayarladılar. Bursa kalesi muhafızı, Firuz Beyoğlu Ali Bey idi. Durumu, Bizans'ı kuşatmakta ^(8*) bulunan padişaha yetiştirmiştir (Armağan vd. 1996: 216'dan özet). {Elçilik düzenli bir meslek bâbında oldukça yeni sayılır (III. Selim döneminde ilk ikâmet elçisi Londra'ya giden Yusuf Ağâh Efendi ve ardından gelen diğer daimî temsilciler vs.). Öte yandan; belli durumların ortaya çıkmasıyla oracıkta ifa edilen gelip geçici bir vazife türü olarak, çok kadîm bir tarihçeye sahiptir}}.

RESİM. Emîr Sultan adlı Bursa velisinin camii, türbesi & temsîlî tasviri (Yaygınağ)

Bu görüşmede İlyas'ın, taraf tutma istikametinde ilk tereddütlerinin belirttiği anlaşılmaktadır. Teklifin en azından bir kısmını, Bursa'yı kendi haline bırakıp gitmeyi kabûl etmiştir. Hareket zaten Bursa halkından yüz bulamamış, şehir teslim edilmemiştir. Bu itibarla isyancı kuvvet, diğer bir odak noktası olan İznik şehrine yönelir.

İznik ele geçirilir. Mustafa hükümdar ilân olunur. Bizans kuşatmasını askıya alan padişah Gelibolu üstünden İznik'e doğru yola çıkar. Bu iç gâile büyük önem kazanmıştır. Bu arada sürüp giden gizli görüşmeler istikametinde İlyas Bey; Padişah'ın vaad ettiği Anadolu kazaskerliği makamı ve diğer imkânlara kapılmış olarak; şehzadeyi gözden çıkarmıştır. Taraf değiştirmeye iknâ edilen bu lâla; küçük şehzadeyi kendi elleriyle şehrin önünde hazır bekleyen *mirahorbaşına* (sultanın atlarına bakan ahır yetkilisi) teslim eder. Şehzade İznik sınırında bir incir ağacı altında boğdurulur (a.e., özet bilgi).

⁸ "Emîr Sultan unvanıyla meşhur Şemseddin Buhârî beş yüz kadar dervişleriyle birlikte bu muhasaraya (Bizans'ın altıncı defa kuşatılması) katılmıştır. Birçok yerlerden gelen meşâyih ve dervişler, askerin içerisinde dolaşıyorlar; onları *mehâbetli* [heybet ve huşû veren] görünüşleriyle ve tesirkâr vaazlarıyla *teşcî* ediyorlardı [yürekendiriyorlardı]. Sultan Murad-ı Sâni Han Gâzi'nin bu muhâsarası [kuşatma] dört ay kadar sürmüştür. 1423 Miladî/ 826 Hicrî" (Aksun 1994: 109).

Bilindiği gibi hanedanın kutsî addedilen kanı (kadim Türk geleneğindeki “kut” töresinin uzantısı) yerlere dökülüp aşağılanmış olmasın diye; infazlar daima (*modus operandi* açısından) boğdurtmak suretiyle vuku bulurdu. Aksun’un deyişiyle (1994: 110) Şehzade Mustafa da “yay kirişiyle siyâset edilip [siyaseten katledilip], cenâzesi Bursa’daki Yeşil Türbe’ye pederi Çelebi Mehmed’in yanına defnettirilmiştir”.

RESİM. Çocuk şehzade, infaz mahalli & katıldığı türbe;; Hazin bir öykü... (Görseller: Yaygınağ)

Sultan Murad’ın öncü kuvvetleri Mihaloğlu Mehmed Bey’in emir komutasında İznik’e girerken; Mustafa’nun sâdik adamı Tacüddinoğlu Mahmud Bey ona hûcum düzenleyip kendisini öldürmüştür. [Bu gerçek Murad’ın zaferine “limon sıkar”]. Mustafa ele geçirilmiş ama önemli bir komutan bu uğurda kaybedilmiştir (Efe 2007: 102).

Âşıkpaşazâde; lâla paşanın küçük efendisini rakibe teslim etmesini şöyle verir: Bunlar cenkte iken Sarabdar İlyas Mustafa’yı tuttu kucağına aldı. At üzerinde Mustafa: “Behey Lâla, beni niçin tutarsın?” Hain-İlyas: “[Büyük] kardaşıma iletayın” der. Mustafa, “beni kardaşıma iletme kim kardaşım bana kıyar!” der... Sarabdar İlyas sâkin durdu. Onu aldı gitti sultanına karşı ilette (Aktaran: *Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye* Dijital Blogu, erişim: Ekim 2021).

Bu vukuatlardan ibret alan Murad II, Tokat kalesinde göz altında bulunan diğer iki kardeşi Mahmud ile Yusuf’un gözlerine mil çektirip anneleriyle birlikte onları Bursa’ya sevk etti ve dolgun maaşlara bağladı (Armağan vd. 1996: 216’dan özet).

O gün için bu merhametli bir yaklaşımdır. Nihayetinde cana kıyma yoktur. Rakibin gözüne mil çektirme Bizans’ın tipik taktiklerinden idi ve bu itibarla oradan bir öykünme mümkündür (iki toplum birbirlerinden çok fazla kültürel tesir yaşadılar. Kubbe dahi Bizans’tan alınma bir mimarî unsurdur).

II. Murad’ın bir yandan büyük hırslardan âzâde bir kişiliği olduğu da söylenebilir zira tahtından isteğiyle feragat eden —oğlu 12 yaşındaki geleceğin Fatih’i II. Mehmed’e makamını devreden— yegâne padişah odur. {Genç oğula karşı Edirne’de vuku bulan *Buçuk*

Tepe İsyanı, Balkanlar'da fırsatçı kıpırtılar gibi olaylarla beliren yeni konjonktür (topludurum); onu, istirahattan vazgeçip tekrar başa geçmeye ⁽⁹⁾ mecbur bırakacaktır. Murad, 47. yaşında beyin kanamasından ölünce —cenâzesi Bursa'ya Muradiye Camii haziresine gömülür— oğlu ancak o vakitte ve ikinci defa tahta oturur. Bizans'a son verecek olan tarihî figür, çoktan o maksatlara göre "bilenmiş" bu gencecik padişahın tâ kendisidir: *Ârif Nihat Asya*'nın gençliğe numûne-i imtisal (rol modeli) gösterdiği şahsiyettir: "Bilmem, neden gündelik işlerle telâştasın? / Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!"}.

Tokat'taki iki kardeşe tatbik edilen bu işlem, tâ Ankara Savaşı'ndan beri süren iç kargaşaya bir nokta koydu: *Böylece çeyrek asra yakın bir zamandır, bu tür olayların çilesini çekmiş olan Osmanlı toplumu, rahat bir nefes aldı. Ayrıca Bizans'ın [özellikle orada faal bozguncu hizip grubun] Mustafa'yı Osmanlı tahtına geçirmek için her yolu denemesi çabaları da boşa çıkmış oldu* (Genel Türk Tarihi Beşinci Cilt 2002: 556).

Sonradan Fatih'in bin kanunnâmeyle bağlayacağı kardeş katli; ondan önce de bilinen ve yapılan bir uygulamadır. Eski Türk devletlerinde örnekleri görüldüğü gibi; Osmanlı Devleti'nde de; *I. Murad*, isyan eden iki kardeşini; *Yıldırım* ise henüz muhtemel bir isyana fırsat bulamadan kardeşi *Yakub*'u öldürtmüşlerdir. *II. Murad*'ın da isyankâr kardeşine yaptığı budur. Nitekim onu ağabeyine teslim eden lâlası *İlyas*; eylemini, bu henüz yazıya geçmemiş kanuna yaslanarak izah etmeye bakmıştır (*Türkler*, on birinci cilt, 2002: 55).

Fatih, düzenlediği kanunnamede "her kime taht müyesser olursa..." diye söze başlamakla; oraya geçeni *de facto* / *fiilen* meşru görmüş demektir. Belli ki esas kaygı, bir şekilde, ikilik çıkmasına set çekmektir. Kaymaz'ın (1964: 100) Anadolu Selçuk Devleti özelinde belirttiği gibi; "hakimiyette ilâhî takdirin önemine inanan Türk töresi" her zaman devam etmiştir.

Ancak bu zihniyet; galiba fert değil de hanedan kapsamında daha bir geçerlilik sürdürmüştür. Selçuk Devleti, başta Bizans, münasebet ettiği diğer yapılardan çok şeyler edinse de tahta geçişe dair bir usulü tam oturtamamıştır.

Biraz indirgemeci olsa da taht kapanın elinde kalmıştır diyebiliriz rahatça. Ekber oğulun rüçhaniyeti (üstünlüğü) nominal (sözde) bir saygıdan öteye gidememiştir. Kimi Avrupa devletlerindeki gibi bir veliaht belirleme resmen olmamıştır. Vesileyle belirtelim: Oralarda belli devirlerde belli ülkelerde büyük oğulun asalet unvanını ve mâlikâneysi olduğu gibi tek başına büyüklerinden devralması, miras hukukunda en belirgin yönüydü (*primogenitura* anlayışı). Kız çocuğu şöyle dursun; küçük oğlanlara dahi bir şey düşmezdi. Onların her birisi kilisede, orduda yahut (cebine lütfen konan sermaye ile) ticarete şansını denerdi ancak... *Primogenituranın* bazı izleri ister istemez günümüzde de, hem Türkiye'de bile gözüktür. Belli bir büyüklüğün altında tarlanın miras olarak bölünemez oluşu; İstiklâl madalyalarının yahut babadan kalma ve memuriyetten gelen zâtî

⁹ Mehmed II'nin küçük yaşta olmasını fırsat bilen Haçlılar [daha mürekkebi kurumadan] Edirne-Segedin antlaşmasını bozdular. Murad bu itibarla tekrar tahta geçerek Haçlı ordusunu [Venedik, Leh, Alman, Eflak, Macar, Hırvat] *Varna*'da yendiği gibi (1444); Macar öncülüğünde hazırlanan müteakip Haçlı ordusunu da *II. Kosova savaşı*'nda (1448) ağır yenilgiye uğrattı (Günay 2003).

tabancaların (taşıma değil, bulundurma şartıyla) büyük oğula geçmesi örnekleri gibi...

Tekrar şehzade olayına, bıraktığımız noktaya dönelim. Yine *Âşıkpaşazâde*'den aktarıldığı üzere; lâla paşa *Sarabdar İlyas*'ın sözleri tastamam aşağıda verildiği gibidir ve kendinden menkul bir mantıkla yaptığını bir şekilde tevile çalıştığını gösterir: "Bu dünyanın murdarına bulaşmadan şehid ettirdim. Ve hem cemi-i âlem rahat oldu. Ve hem bizden önden gelenler bu kanunu koymuşlar"... Sarabdar'ın bu ifadesi, üzerinde durmaya şâyân bazı açılımlara gebedir.

Bir bakıma böyle cümleler, bir çeşit şizofren mantığını ortaya korlar. (Kimileri çok ağır bir psikoz olan —halkın "dedi" dediği— şizofren kafanın gerçekten kopukluğu —ki doğrudur— yüzünden mantıktan da arınık olduğunu sanır; halbuki bir çeşit mantık (uslamlama, muhakeme, *reasoning*) mevcuttur; fakat yanlış işler. Psikiyatr menşeli Dr. Belli hocamızın bir kürsü sohbetinde aktardığı eski bir adlî olayda; bir çoban; aylarca kendisine ayran-ekmek taşıyan küçük kızı; "büyüyüp günaha girmesin, hep cennet kuşu kalsın" için öldürür. İfadesinde, kendisine de bir iyilik yonttuğu ortaya çıkar. Onun cennetine vesile olduğu için, hesap günü şefaata da nail olacağı fikri! Sevgiden (!) cinayet işleyen çoban, temelli akıl hastanesine kapatılır...1972 yapımı İngilizce'de "Don't torture a duckling" başlığıyla oynatılan İtalyan filmi (*non si sevizia un paperino*) bunun İsevî varyantı gibidir. Bir ücra kasabada üst üste oğlan çocuğu ölümleri. Hiç birinde ırza geçme fiili yok. Seri katil, kasabanın kilisesine yeni tayin olmuş genç papaz çıkar. O sevimli küçükler, büyüüp günaha karışmasın için harekete geçen ve onların "ahretini kurtaran" iyliksever!

Sarabdar İlyas'ın düşüncesi bir noktada bu derunî ama kusurlu mantığın ucundan ele alınabilir ise de, kendisi, dünyevî tarafı çok ağır basan kurnaz bir tiptir ve bu sözleri; sırf vicdanını hafifletebilmek; daha çok da başkasının gözünde aklanmak maksadıyla, yani içeriğine hiç inanmaksızın söylemiştir ihtimal... Başka bir ifadeyle; düpedüz bir ego savunma mekanizması (*coping mechanism*) olan "mantığa vurma" (*rasyonalizasyon, akla yakınlaştırma, ussallaştırma*) işlemine yaslanmıştır...

Bursa Gazeteciler Cemiyeti'nin Blogu'nda Ansiklopedi bölümünde kaydedildiğine göre; Şarabdar'ın taraf değiştirmesi ilk değildir. Fetret devrinde önce Çelebi Mehmed'i tutmuş, sonra Süleyman Çelebi'ye bağlanmıştır. Mehmed galip gelince bağışlanıp lalalığa tayin olunmuştur. Sarabdar ⁽¹⁰⁾ 1429 Yılında Isparta'da devlet hizmetinde iken ölmüştür.

Dost Meclisinde Nasreddin Hoca'nın Mevcudiyeti Meselesi

Aşağıda zikredildiği gibi; Timur'un Hoca Nasreddin ile nice fıkralarda birlikte anılmasının kesin tarih bilgileri içinde yer almadığı ve ancak halk tarafından öngörölmüş yakıştırmalardan oluştuğu anlaşılır.

¹⁰ *Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye* Dijital Blogu; sarabdârlık pâyesni, "sarayda meşrubat hazırlayıcılık" diye tanımlıyor. Kimi kaynaklarda bu unvan "şarabdar" yahut "şarapdar" diye geçer. *Meydan Larousse*'da (cilt 11, 1990) *kimi doğu ülkelerinde hükümdarın şaraplarının muhafazasını ve sunumunu yapan kişi* diye veriliyor. Devamında; Osmanlı'da böyle bir resmî unvan bulunmadığı; ancak sultanın müteferrikaları [yakın hizmet görenleri] arasından cerrah, hakkâk, mücellit, meddah, hânende, okçu gibi bir vazifelinin bu işi [ikiz görev gibi] yaptığı kaydediliyor.

“Yapılan araştırmalarda Nasreddin Hoca’nın ..... gerçekten yaşamış biri olduğu kesin olarak ortaya konulamamış ve bu konuda bilim adamları bir mutabakata varamamışlardır. Nitekim bazı araştırmacılar onu Nasıreddin Tusi olabileceğini söylerken bazıları ise Anadolu’da yaşamış bir kadı olduğunu ileri sürmüştür. Bazı araştırmacılar ise Timur ile onun arasında geçtiği söylenen fıkralardan hareketle yaşadığı zaman hakkında değişik fikirler beyan etmiştir. Ancak bunun da tarihsel bir temeli olmadığı anlaşılmıştır..... fıkralarda sadece Timur değil genel olarak yöneticilere karşı bir tavır alınmış görünmektedir” (Arvas 2019: 168).

Timur’un İbn-i Haldun ile Görüşmesi

Timur’un ünlü Mağripli bilgin İbn-i Haldun ile görüşmesi ise bir tarihî hakikat olarak belirmektedir: *Memlûk ordusuyla Kahire’den Dimeşk’e kadar giden İbn-i Haldun, ordusuyla oralara uzanan Emir Timur tarafından huzura çağırılmıştır. Timur büyük ihtimalle Çağatayca, Haldun ise Arapça konuştuklarından; irtibat ulemadan seçilen bir tercüman aracılığıyla gerçekleşmiştir. Haldun; Timur’un Kur’an-ı Kerîm’i başına koyarak tazim ettiğini yazmıştır* (Kamadan 11 Ekim 2021).

RESİM. İbn-i Haldun’u Timur’un meclisinde resmeden minyatür (Aktaran: Kamadan 2021).

SONUÇ

Selçuklu dağılırken Anadolu’da filizlenen beyliklerin en ufaklarından olan Osmanoğulları beyliği Bizans’a yakın olmak ve cengâver bir ruh taşımak sebebiyle en çabuk gelişen siyasî ünite hâline geldi. Karamanoğulları ise en büyük beylik idi ve onun rekabeti Osmanlı’yı çok uğraştıracaktı. Yıldırım lâkaplı dördüncü Osmanoğlu hükümdar Birinci Beyazıt; hem Anadolu’da hem Balkanlar’da büyük siyasî ve askerî muvaffakiyetler

sağladı. Doğudaki genişmesi ona; müthiş ordusuyla batıya doğru akmakta olan ve kendisini Cengiz Han'ın ardılı addeden bir diğer hükümdar ile komşuluk getirdi. Beyazıt, narsistik (kendini fazlaca beğenen) bir kişilik ⁽¹¹⁾ yapısındaydı. Timur'la yazışmalarda hiç alttan almadığı gibi, çok sert bir üslûp kullanmaktan geri durmadı. İki devlet adamı birbirlerine karşı hınç biriktirdiler. Siyasal bakımdan da rekabet onları kozlarını paylaşmaya sürükledi.

1402 Ankara Savaşı'nda Timurlenk, hafife alınmayacak biri olduğunu kanıtladı. Anadolu beyleri ona biat etmeyi daha münasip görmüşlerdi. Ordusunda karşı tarafın moral-maneviyat hanesine eksi yazacak filler dahi vardı! Büyük bir taktik *şaşırtı* (sürpriz).

Esasen Timur *Ankara'ya Beyazıt'tan önce ulaşmış, kumandanlarından Burunduk'a kaleyi kuşatması emrini vermiştir*. [Yıldırım yetişip mevzi alınca kuşatma bırakıldı]. *Dahası; Beyazıt'ın ordusunu sıkıntıya düşürmek için; civardaki çay, çeşme ve kuyuları zehirletmiştir. Depo, bina, sarnıç, çiftlik gibi yapıları da [lojistik kıymetlerini sıfırlamak için] tahrip ettirmiştir* (Cezar 2010: 197).

Beyazıt kaçma şansını da ısrarla tepince, esaret ona mukadder oldu. Anadolu beylikleri böylece tekrar başlarına buyruk hâle gelirken; şehzade kardeşler de birbirleriyle çarpıştılar. Kargaşa bulutundan Çelebi Mehmet galip çıktı. Birliği tekrar tesis etti. Onun oğlu İkinci Murad zamanında, babasıyla esarete götürülmüş iken serbest bırakılan Mustafa tahtta hak iddia etti. Çelebi Mehmet'e yenildi. Murad II'nin on üç yaşındaki kardeşi Küçük Mustafa da, kıskırtmalar üzerine isyanı denedi. Çocuk-şehzade, hareketinin ceremesini hayatıyla ödedi.

Ankara Savaşı hem dış dünyada hem Osmanlı'nın gelecek devirlerinde daima hatırlanacak bir dönüm noktası olarak öne çıktı. Köklü ürküntülere kaynak teşkil etti. İleride I. Ahmet'ten itibaren; Fatih'in (II. Mehmet) devletin bekası uğruna yazıyla cevaz verdiği kardeş katli duracaktır. Tahta hanedanın en yaşlısı (illâ oğul değil) geçer hâle gelecektir. Lâkin; şehzadeler eskisi gibi sancağa çıkmayıp idarî tecrübeden mahrum

¹¹ Yıldırım'ın yenilgisine sebep arayan vekayinâmeciler onun zevk-u safâya, içkiye, süse, sefahete düşkünlüğünün bunda âmil [etken] olduğunu ileri sürmüşlerdir (Cezzar 2010: 203).

Osmanlı sarayında soytarı bulundurma geleneğini *Yıldırım Bayezid* başlattı ve cüceler, kamburlar ve hadımlar en çok rağbet gören soytarılar oldular (Bardakçı 2005).

Bu gülmece merakıyla bağdaşmayacak bir emri de var amma. Dr. A. Anapalı'nın bir ekran programında (Tarihte Yürüyen Adam) belirttiği söylence (rivayet): 20 Kubbeli Ulu Cami'nin inşaatında *duvarcı Hacı İvaz* ile *demirci Karagöz* geçinememiş; amma ikisi de nüktedan, komik tipler imiş. Onların sözlü atışma (*repartee*) edebiyatı & mizahî hâlleri diğer çalışanları & seyreden halkı çok güldürüyormuş. Bu yüzden inşaatın aksadığına hükmeden *Yıldırım Bayezid*, ikisinin de boynunu vurdurmuş. Bursa halkı bu iki sevimli insanın kaybına ah etmiş! Bir nev'i protesto kabilinden; onları gölge oyunu şeklinde anmaya, yaşatmaya bakmışlar. Hacivat-Karagöz oyunu böylece doğmuş. Bu bir san'at basamağına taşınmış. Kusurları olsa da I. Beyazıt çok önemli bir hükümdar figürüdür. Bizans'ın fethi kolaylaştırmak üzere Anadolu Hisarı'nı inşa ettiren de odur.

yetersiz kişilikler hâline dönüşeceklerdir. Sarayda kafes (yahut şimsirlik) denen bölümde göz altında tutulacak; bir yandan eskiden kalma fobileri (ki fobi anlamsız, bu daha anlamlıdır da...) hissetmeye devam edeceklerdir.

Avrupalı yazarlar dahi Ankara Savaşı'na hiç de bigâne kalmadılar: *Christopher Marlowe tarafından yazılan 'Tamburlaine the Great' 1587'de, savaştan 185 yıl sonra Londra'da temsil edilir. 1590'da kitabın ilk baskısı yayınlanır. Eserde Timurlenk zaman zaman Osmanlı zindanlarındaki hükümlüleri kurtarmakla vazifeli bir Hristiyan casus gibi bir boyut da üstlenir. Bunda gerçek payı da vardır. Bayezid'in haremdeki üç kızı esaretten kurtarıp, Avrupalı dostlarına göndermek suretiyle Hristiyan âleminde zaten sükse yapmıştır* (E. Güney 14 Mart 2021).

KAYNAKÇA

- Aksun, Z. N. (1994). *Osmanlı Tarihi: Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkidli, Siyasî Tarihi* (Birinci Cilt). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Armağan, M. vd. (Haz.). (1996). *Osmanlı Ansiklopedisi: Tarih-Medeniyet-Kültür* (Cilt I). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Arvas, A. (2019). The Place of Tamerlane in Nasreddin Hodja's Jokes. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 167-180.
- Bahadıroğlu, Y. (2007). *Resimli Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Barber, N. (1973). *Lords of the Golden Horn: The Sultas, Their Harems and the Fall of the Ottoman Empire*. London: Macmillan.
- Bardakçı, M. (09. 10. 2005). "Saray soytarısı geleneğimizi Batılılaşma merakımız bitirdi". *Hürriyet Gazetesi-Kelebek Eki*.
- Belli, V. F. (1981). *Basılmamış Genel Psikiyatri ve Adlî Psikiyatri sabah sohbet seansları*. Çukurova Tıp Fakültesi Adlî Tıp Kürsüsü, Balcalı-Adana.
- Cezar, M. (2010). *Resimli-Haritalı Mufasssal Osmanlı Tarihi* (Birinci Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye* Dijital Blogu.
- Efe, A. (2007). *Çocuklar ve Gençler İçin Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* (8. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Feran, Z. (1966). *L'Organisation de la Croisade de Nicopolis et Yıldırım Bayezid [Niğbolu'ya Karşı Haçlı Seferi ve Yıldırım Beyazıt]*. İstanbul: Civan Matbaası.
- Günay, Ü. (2003). XV. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-kültürel Yapı, Din ve Değişme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 21-28.
- Güney, E. (14 Mart 2021). "Timur'la Bayezid'in Ankara Savaşı'nı nasıl bilirdiniz?". *T24 Bağımsız İnternet Gazetesi*.
- Güzel, H. C. ve Birinci, A. (Haz.) (2002). *Genel Türk Tarihi* (Beşinci Cilt). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Güzel, H. C., Çiçek, K. ve Koca, S. (Haz.). (2002). *Türkler* (On Birinci Cilt). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- İnalcık, H. (t.y.). "Bayezid I, 'Yıldırım' Lâkabıyla Tanınan Osmanlı Padişahı (1389-1403)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* [dijital blog].
- Kamadan, Y. S. (11 Ekim 2021). "İbn Haldun'un Emir Timur'le Sohbeti". *Mecra* [dijital Blog].
- Kaymaz, N. (1964). Anadolu Selçuklu Devletinin İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü. *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, 2(2), 91-155.
- Kılıçoğlu, S., Araz, N. ve Devrim, H. (Haz.). (1960, 1990). "Şarabdar". *Meydan Larousse: Büyük Lûgat ve Ansiklopedi* (Cilt 11). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Maksudoğlu, M. (2001). *Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı'nın Tarihi 1299-1922* (İkinci Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayın.
- Öztuna, Y. (1970). *Resimlerle Türkiye Tarihi*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Roux, J. P. (2000). *Histoire des Turcs: Deux mille ans du Pacifique à la Méditerranée*, Fayard, Paris.
- Vatin, N. (1996). La mort des sultans Ottomans. in Veinstein Gilles (Ed.): *Les Ottomans et la mort*, E.J. Brill parutions, Leidne & New York & Köln.

EKLER:

▪ **A) Eserinden bu makaleye katkı temin edilen *Zühtü Feran*'a dair Malûmat:**

Zühtü Feran'ın çok iyi Fransızca bilen bir aydın olduğu, bu dilde tarih konularında telif eserler verdiği, ayrıca (mimarlık /şehircilik alanı dahil) Fransızca'dan Türkçe'ye tercüme yaptığı, kendisinin kalburüstü bir aileden geldiği anlaşılmaktadır.

RESİM. *Zühtü Feran*'ın Fransızca'da üç ayrı telif eseri. Makalede istifade edilen, sol baştaki 1966 basımlı tarih çalışmasıdır (ss. 71-149) (Bu ilk kitap elde mevcut olup, diğer iki kapak resmi Yaygınağ'dan görüntülenmedir).

▪ **B) Cumhuriyet Öncesindeki *Ankara*'nın, Dünya Ölçeğinde Tanınma Sebepleri: Ankara Kedisi & Ankara Keçisi**

RESİM. *Kraliyet Tabiat Tarihi* Atlasında G. Mützel'in çizimiyle Ankara kedisi (SOL KARE). 1788 Yılında Catton'un bir *Ankara Kedileri* çizimi. 18^{inci} Asırda bu kedi saray meclislerinde çok revaçta bir orun (mevkî) timsali idi (SAĞ KARE) (Her iki görselin eldesi: Yaygınağ).

RESİM. *Ankara keçisi* bir Türk evcil keçi cinsidir. “Moher” denen ışıldarcasına parlak yün dokusu, onun tüyünden yapılır. Türün akrabaları, Keşmir’den Rusya’ya, bir çok yere yayılmıştır (Görselin eldesi: Yaygınağ).